

Produkcja zwierzęca w świetle ustawy o rolnictwie ekologicznym

Sławomir Mroczkowski

ATR w Bydgoszczy

W ciągu ostatnich dwóch lat liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce zwiększyła się z 600 do 2000, a prognozy przewidują dalszy ich przyrost ilościowy. Od dawna specjaliści wskazują, że jedną z dróg rozwoju polskiej wsi może być rolnictwo ekologiczne. Polska ma dobre warunki do rozwoju tej formy rolniczej produkcji: nieskażone gleby, stosunkowo czyste powietrze i woda, nadmiar siły roboczej. W tym kontekście trzeba także wspomnieć o niskim zużyciu nawozów sztucznych, dużej różnorodności biologicznej. Szansę dla rozwoju rolnictwa ekologicznego stwarza także zwiększające się z roku na rok zainteresowanie zdrowym trybem życia, opartym między innymi na jak najzdrowszym odżywianiu. Duże zapotrzebowanie na żywność produkowaną metodami ekologicznymi obserwuje się w krajach Unii Europejskiej. Jednak produkcja ekologiczna jest pracochłonna, znacznie droższa, wymaga dużych nakładów finansowych, uczciwości, rzetelności i wytrwałości ze strony producentów, a także budowania zaufania konsumentów.

Z początkiem listopada 2001 r. weszła w życie ustawa z 16 marca 2001 r. (Dz.U. Nr 38, poz. 452) o rolnictwie ekologicznym. Ustawa nawiązuje do stosownych przepisów istniejących w Unii Europejskiej, w szczególności do Rozporządzenia Rady EWG Nr 2092/91 z 24 czerwca 1991 roku w sprawie rolnictwa ekologicznego oraz znakowania jego produktów i uzupełnionego w zakresie włączenia ekologicznej produkcji zwierzęcej regulowanej rozporządzeniem Rady EC Nr 1804/99 z 19 lipca 1999 roku. Najogólniej mówiąc ustawa reguluje warunki prowadzenia produkcji rolnej i przetwórstwa rolno-spożywczego metodami ekologicznymi oraz system jej kontroli i certyfikacji, a także obrót produktami rolnictwa ekologicznego oraz ich znakowanie.

Ustawa definiuje podstawowe pojęcia związane z rolnictwem ekologicznym. Po raz pierwszy w Polsce został zdefiniowany ustawowo ekologiczny system produkcji rolnej oraz zasady nim rządzące. Produkcja rolna w ekologicznym gospodarstwie jest prowadzona zgodnie z zasadą rozwoju zrównoważonego pod względem ekologicznym, ekonomicznym i społecznym. Aktywizuje przyrodni-

cze mechanizmy produkcji rolnej poprzez stosowanie naturalnych środków produkcji oraz zapewnia trwałą żyzność gleby oraz zdrowotność roślin i zwierząt. W szczególności produkcja ta polega na stosowaniu:

- płodozmianu i innych naturalnych metod utrzymania lub podwyższania biologicznej aktywności i żyzności gleby;

- nawozów organicznych, środków ochrony roślin i środków żywienia zwierząt uzyskiwanych inaczej niż w drodze przemysłowej syntezy chemicznej;

- materiału siewnego oraz rozmnożeniowego otrzymanego z roślin, które co najmniej przez jedno pokolenie, a w przypadku roślin wieloletnich co najmniej przez dwa sezony wegetacyjne były uprawiane z zachowaniem warunków naturalnych;

- doboru gatunków i odmian roślin oraz gatunków i ras zwierząt, uwzględniającego ich naturalną odporność na choroby, w szczególności wykorzystującego populacje i rasy miejscowe.

W myśl ustawy, pod pojęciem „produkt rolnictwa ekologicznego” należy rozumieć płody rolne nie przetworzone oraz produkty z nich powstałe, w tym także zwierzęta oraz produkty i przetwory pochodzenia zwierzęcego, które zostały wyprodukowane metodami ekologicznymi. Natomiast produkcja prowadzona metodami ekologicznymi polega na uzyskaniu produktu rolnictwa ekologicznego, w którym zastosowano w możliwie największym stopniu naturalne metody produkcji, nie naruszające równowagi przyrodniczej.

Przepisy ustawy zawarte są w 33 artykułach, które w szczególności określają:

- zasady produkcji zwierzęcej i roślinnej w obrębie gospodarstwa ekologicznego i wymagania dotyczące jego lokalizacji;

- wymogi obowiązujące w okresie przestawiania gospodarstwa na ekologiczne metody produkcji;

- wymagania dotyczące przetwórstwa produktów rolnictwa ekologicznego;

- wprowadzanie do obrotu produktów rolnictwa ekologicznego, w tym także z importu;

- system kontroli i certyfikacji produkcji oraz nadzór nad jej prowadzeniem;

- wymagania odnośnie instytucji certyfikujących;

- zasady znakowania, przechowywania i przewozu produktów rolnictwa ekologicznego;

- sankcje karne wobec osób postępujących wbrew ww. ustawie.

Nieodłącznym elementem rolnictwa ekologicznego jest produkcja zwierzęca. W ekologicznym gospodarstwie rolnym należy doprowadzić do zrównoważenia produkcji roślinnej i zwierzęcej. Liczba zwierząt nie powinna wpływać niekorzystnie na środowisko naturalne. Przyjmuje się, że

w wyprodukowanym przez zwierzęta w ciągu roku nawozie ilość azotu przypadającego na 1 ha nie może przekroczyć 170 kg. Wychodząc z tej zasady dopuszczalna obsada na 1 ha może wynosić maksymalnie 2 krowy albo 2 konie, około 13 owiec lub kóz względnie 100 królików. Dobór gatunków roślin uprawnych musi gwarantować samowystarczalność w zakresie środków żywienia zwierząt. Żywienie zwierząt roślinożernych opiera się na jak największym wykorzystaniu pastwisk, a co najmniej 60% suchej masy dziennej dawki żywieniowej obejmuje pokarm z wypasu, pasze świeże, suszone lub kiszonki.

Zwierzęta po urodzeniu należy karmić mlekiem matki. Okres karmienia cieląt powinien wynosić co najmniej 3 miesiące, owiec i kóz – 45 dni, a trzody chlewnej – 40 dni. W żywieniu drobiu udział zbóż powinien wynosić co najmniej 65%. Jeżeli spełnienie wymogu samowystarczalności nie jest możliwe, można stosować środki żywienia zwierząt pochodzące z zewnątrz, w ilości do 10% suchej masy dawki rocznej dla gatunków roślinożernych i 20% dla pozostałych gatunków. W sytuacjach, gdy spełnienie wymogu samowystarczalności nie jest możliwe w wyniku oddziaływania sił przyrody, dopuszczalne jest, po uzyskaniu zgody upoważnionej jednostki certyfikującej, stosowanie pasz pochodzących z zewnątrz. W produkcji metodami ekologicznymi zabrania się: stosowania hormonów i dodatków syntetycznych, konserwowania surowców i ich przetworów przy użyciu napromieniania i fal elektromagnetycznych, wykorzystywania roślin, zwierząt i mikroorganizmów oraz ich części i produktów je zawierających uzyskiwanych w wyniku zastosowania inżynierii genetycznej.

Zwierzęta utrzymywane w ekologicznym gospodarstwie rolnym mogą pochodzić tylko z gospodarstw prowadzonych w podobny sposób. W przypadku powiększania stada zwierząt – do 10% klaczy i krów oraz do 20% owiec, kóz i loch może pochodzić spoza ekologicznego gospodarstwa rolnego. Dopuszcza się, aby samce pochodziły spoza ekologicznego gospodarstwa rolnego. W rozrodzie zwierząt zabrania się transplantacji zarodków. W gospodarstwie rolnym lub w jego części, w której prowadzi się produkcję metodami ekologicznymi mogą być przechowywane tylko nawozy, środki ochrony roślin, środki żywienia i leczenia zwierząt oraz materiał siewny, dopuszczone do stosowania w rolnictwie ekologicznym.

Ustawa reguluje także zasady prowadzenia pasiek. Pasieka musi być umiejscowiona na terenie, gdzie nie występują przekroczenia dopuszczalnych stężeń szkodliwych substancji zanieczyszczających powietrze, glebę i wodę. W promieniu co najmniej 3 km od pasieki produkcja musi być prowadzona metodami ekologicznymi lub na tych terenach nie stosowano przez ostatnie 3 lata nawozów lub środków ochrony roślin innych niż dopuszczone do stosowania w rolnictwie ekologicznym. Pasieki tworzy się z rojów, które przez okres co najmniej jednego roku były ut-

rzymywane w pasiekach prowadzonych metodami ekologicznymi. Przy powiększaniu lub odnowie pasiek dopuszcza się wykorzystanie rocznie do 10% królowych i rojów nie pochodzących z pasiek ekologicznych, pod warunkiem, że zostaną one umieszczone w ulach z woskiem pochodzącym z pasiek prowadzonych metodami ekologicznymi. Pszczołom zapewnia się dostęp do roślin miodo- i pyłkodajnych oraz czystej wody w ilościach zaspokajających potrzeby pasieki. Dokarmianie sztuczne pszczoł możliwe jest tylko w sytuacji zagrożenia przetrwania rodzin pszczelich. Dopuszcza się wówczas stosowanie miodu, względnie melasy i cukru, pochodzących z produkcji metodami ekologicznymi. Dokarmianie sztuczne może mieć miejsce wyłącznie pomiędzy ostatnim zbiorem miodu a na 15 dni przed rozpoczęciem następnego okresu nektarowania roślin.

W prowadzeniu produkcji zwierzęcej metodami ekologicznymi zabronione jest profilaktyczne stosowanie leków weterynaryjnych. Dopuszcza się zastosowanie leków weterynaryjnych jedynie w razie konieczności ratowania życia zwierzęcia lub ulżenia w cierpieniu; okres karencji zastosowany dla pozyskiwanych surowców zwierzęcych jest w tym przypadku dwukrotnie dłuższy niż podany przez producenta leku, a zwierzęta tak leczone są odpowiednio oznakowane. Możliwe jest stosowanie profilaktyczne i lecznicze środków ziołowych i preparatów homeopatycznych, stosowanie kwasu mrówkowego, kwasu mlekowego i kwasu octowego oraz olejku mentolowego, tymolowego, eukaliptusowego lub kamforowego w przypadku zakażenia pszczoł *Varroa jacobsoni*.

Zwierzętom zapewnia się, stosownie do wymogów gatunku, odpowiednią powierzchnię w budynkach inwentarskich oraz dostęp do wybiegów i pastwisk. Powierzchnia w oborze przeznaczona dla krowy nie może być mniejsza niż 6 m², a minimalny wybieg – 4,5 m². Co najmniej na połowie powierzchni podłogi w budynkach inwentarskich powinna znajdować się ściółka, z zapewnionymi miejscami do leżenia. Tucz prowadzi się z zagwarantowaniem dostępu do otwartej przestrzeni; tucz w ostatniej fazie może się odbywać w pomieszczeniach, lecz faza ta nie powinna trwać dłużej niż 1/5 okresu życia zwierzęcia. Zabronione jest prowadzenie tuczu w boksach lub klatkach oraz usuwanie rogów, zębów, kształtowanie dziobów i stosowanie innych zabiegów narażających zwierzęta na nieuzasadnione cierpienie. Czynności te, za zgodą upoważnionej jednostki certyfikującej, mogą być wykonane wyłącznie dla poprawy zdrowia zwierząt lub ze względów sanitarnych. Dopuszcza się przeprowadzanie zabiegów kastracyjnych w przypadkach uzasadnionych względami chowu danego gatunku. Zabronione jest także wymuszone karmienie zwierząt podczas tuczu.

Jednym z ważniejszych elementów regulacji ustawowej dotyczącej produkcji ekologicznej jest system kontroli, w tym atestacja gospodarstw ekologicznych. Dotychczas

w Polsce brak było instytucji rządowych uprawnionych do wydawania stosownych atestów. Atesty wydawane przez stowarzyszenia producentów żywności ekologicznej w świetle obowiązującego w krajach UE prawa nie są ważne. Zgodnie z przepisami prawnymi, zawartymi w rozporządzeniu Rady EWG – 2092/91, muszą być jasno określone kryteria produkcji ekologicznej, a także sposoby jej kontroli. Kontrola musi być prowadzona przez instytucję państwową. Konieczność państwowego nadzoru jest także wymagana w stosunku do znakowania produktów. Nadzór ten polega głównie na uzyskaniu uprawnień do wydawania certyfikatów dla gospodarstw przez właściwe jednostki kontrolne. Trzeba także dodać, iż systemy kontroli w rolnictwie ekologicznym muszą być tak zorganizowane i prowadzone, aby konsument miał pełne zaufanie do nabywanego produktu.

Płody rolne nie przetworzone oraz produkty z nich powstałe, w tym także zwierzęta oraz produkty i przetwory pochodzenia zwierzęcego, wprowadza się do obrotu jako produkty rolnictwa ekologicznego, jeżeli zostały wyprodukowane lub przetworzone metodami ekologicznymi. Potwierdza to certyfikat zgodności. Certyfikaty zgodności wydają tylko upoważnione jednostki certyfikujące. Rejestr takich jednostek jest publikowany w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”.

Przestawianie gospodarstwa rolnego na produkcję metodami ekologicznymi, według ustalonego programu, jest realizowane co najmniej przez dwa lata; w przypadku użytków zielonych okres ten może zostać skrócony do roku, za zgodą upoważnionej jednostki certyfikującej, pod warunkiem, że nie stosowano na nich w ciągu ostatnich trzech lat środków ochrony roślin i nawozów niedozwolonych w okresie ekologicznym. Okres przestawiania chowu zwierząt na produkcję metodami ekologicznymi wynosi co najmniej: 12 miesięcy w przypadku produkcji na mięso bydła i koni; 6 miesięcy – przy produkcji na mięso trzody chlewnej, owiec i kóz oraz przy pozyskiwaniu mleka; 10 tygodni – dla drobiu rzeźnego; 6 tygodni – dla kur niosek.

W okresie przestawiania na prowadzenie produkcji metodami ekologicznymi gospodarstwo rolne podlega co najmniej raz w roku, w terminie uzgodnionym z posiadaczem gospodarstwa, kontroli przez upoważnioną jednostkę certyfikującą. Upoważniona jednostka certyfikująca w okresie przestawiania może przeprowadzić doraźne, nieodpłatne kontrole bez uprzedniego powiadomienia posiadacza gospodarstwa rolnego.

Przepisy wykonawcze dotyczące poszczególnych artykułów ustawy jeszcze nie weszły w życie. Będą zawarte w przygotowywanych rozporządzeniach właściwego ministra ds. rolnictwa, który w porozumieniu z innymi ministrami określi szczegółowe warunki wytwarzania produk-

tów rolnictwa ekologicznego, w tym obejmujące następujące wykazy:

- nawozów dopuszczonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym;
- środków ochrony roślin dopuszczonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym;
- środków żywienia zwierząt dopuszczonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym;
- substancji i dodatków pochodzenia nie rolniczego, które mogą być stosowane w przetwórstwie ekologicznym;
- substancji wspomagających, które można stosować w przetwórstwie ekologicznym;
- składników pochodzenia rolniczego nie wytwarzanych metodami ekologicznymi;
- wielkości dopuszczalnej obsady zwierząt w przeliczeniu na 1 ha;
- wielkości minimalnej powierzchni do przebywania dla zwierząt w budynkach i na zewnątrz budynków.

Jest zrozumiałe, że wszystkie wymagania weterynaryjne i sanitarne, zwłaszcza te, które dotyczą przetwórstwa produktów ekologicznych, są takie same, jak w przypadku przepisów odnoszących się do całej żywności, a regulowane ustawą o warunkach zdrowotnych żywności i żywienia.

Oznakowanie zwierzęcia pochodzącego z ekologicznego gospodarstwa rolnego, w którym chów lub hodowla prowadzone są metodami ekologicznymi, powinno umożliwić identyfikację producenta posiadającego to gospodarstwo. Etykieta lub opakowanie środka spożywczego, który nie został wyprodukowany lub przetworzony metodami ekologicznymi nie może zawierać napisów sugerujących, że środek ten jest produktem rolnictwa ekologicznego.

Ustawa przewiduje także pomoc finansową dla rolniczej produkcji ekologicznej oraz w okresie przestawiania gospodarstwa. Już obecnie funkcjonuje pewien system wsparcia finansowego tej formy gospodarowania. W 1999 roku, rozporządzeniem Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 19 marca, po raz pierwszy wprowadzone zostały bezpośrednie dotacje dla nowo powstających i będących w toku produkcji gospodarstw ekologicznych.

Prowadzenie gospodarstwa ekologicznego wymaga nie tylko bardzo dobrego przygotowania zawodowego rolnika. Oprócz wiedzy rolniczej i przyrodniczej, pozwalającej na rozumienie funkcjonowania całego agrosystemu, potrzebna jest pewna charakterystyczna postawa wynikająca z szacunku do życia w ogóle, a umiłowania przyrody w szczególności. Często się zdarza, że uprawianiem rolnictwa ekologicznego zajmują się ludzie bez formalnego wykształcenia rolniczego. Są to jednak pasjonaci, którzy żyją w zgodzie z naturą, traktując prowadzenie gospodarstwa jako realizację określonego stylu życia, zaspokajania potrzeb psychicznych czy spełnienia określonej misji społecznej.